

УДК 378.147:811.124:811.126'06

І. І. Вакулик

ОГЛЯД НОВІТНЬОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРИ З ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ НЕСПЕЦІАЛЬНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ

Вакулик І. І. Огляд новітньої навчальної літератури з латинської мови для неспеціальних факультетів.

У статті аналізуються підручники, навчальні посібники та словники, розроблені викладачами латинської мови Національного університету біоресурсів і природокористування України. Розгляд новітніх науково-методичних розробок для неспеціальних факультетів з навчальної дисципліни «Латинська мова» зумовлений

необхідністю удосконалення професійно орієнтованої бази даних латиномовної термінології.

Ключові слова: латинська мова, неспеціальні факультети, новітні посібники, електронний словник.

Вакулик І. І. Анализ новейшей учебной литературы по латинскому языку для неспециальных факультетов.

В статье рассматриваются актуальные вопросы методики преподавания латинского языка; анализируются учебники, учебные пособия и словари, разработанные преподавателями Национального университета биоресурсов и природопользования Украины.

Ключевые слова: латинский язык, неспециальные факультеты, новейшая учебная литература, электронный словарь.

Vakulyk I. I. Review of the modern educational editions on latin language for nonspecialized faculties.

The article analyzes textbooks, manuals and dictionaries developed by Latin lecturers of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. The review of latest scientific and methodological learning aids on discipline «Latin language» for nonspecialized faculties is conditioned by need to improve the professionally oriented data base of Latin terminology.

Key words: Latin, nonspecialized faculties, modern manuals, electronic dictionary.

Історичний досвід свідчить, що створення та розвиток національної наукової мови відбувається, як правило, за певних умов. Перш за все, це державність етносу, яка, по-друге, зумовлює активну діяльність національно свідомої еліти – представників інтелектуального креативного прошарку суспільства, що ініціює гармонійний поступовий розвиток країни. За цих умов розвиток національної наукової мови стає запитом суспільства.

Нині наукова діяльність має інтернаціональний характер, через що та чи інша мова за певних історичних обставин виконує роль «мови науки». Зокрема, на теренах Європи у такій якості в різні часи використовували латину, французьку, англійську. Остання, починаючи приблизно з першої половини минулого століття, стає мовою світової наукової спільноти. Водночас національна наукова термінологія – неодмінний атрибут розвинутої країни: без неї неможливий освітній процес, розвиток наукових досліджень вітчизняних вчених, забезпечення відповідного до даного часу рівня загального розвитку суспільства.

Рекомендовані для навчального процесу підручники та посібники з латинської мови, що виходять з грифом Міністерства

освіти, науки, молоді та спорту України, перебувають у руслі об'єктивного процесу інтеграції науки, посилення гуманізації та гуманітаризації вищої освіти. Їх поява зумовлена необхідністю удосконалення професійно орієнтованої бази даних латиномовної термінології. Однак колишня проблема забезпеченості видавничих центрів якісним папером перетворився на нестачу коштів у видавництвах, постійний пошук авторами спонсорів друку власних творінь для забезпечення навчального процесу й здобуття студентами нових знань та удосконалення їх рівня професійної мовної підготовки.

Тому дана розвідка буде присвячена розглядові навчальної літератури з латинської мови, що ґрунтується на аналізі новітніх науково-методичних розробок для неспеціальних факультетів викладачами-латиністами Національного університету біоресурсів і природокористування України.

«Елементарний курс латинської мови та основи ветеринарно-медичної термінології» – це нормативний посібник з латинської мови вищеназваної галузі, характеризується системністю відбору й подання латинських термінів. Навчальне видання має чітку структуру викладення граматичного й лексичного матеріалу у поєднанні з термінотворенням. Позитивним є те, що кожна тема закінчується блоком питань для самоконтролю, вправами, які дають можливість оволодіти сучасною медичною термінологією та номенклатурою. Пропоновані завдання до кожної теми спрямовані на вияв теоретичних й практичних знань з латинської мови. Для більш детального висвітлення окремих питань з міжнародної ветеринарної анатомічної номенклатури можна користуватися літературою, поданою в кінці підручника. Вправи, ретельно підібрані до кожного окремого параграфу, зорієнтовані на закріплення навчального матеріалу, відпрацьовування окремих навичок, доведених до автоматизму [4].

Наприклад:

I. Визначте структуру анатомічних термінів за такими схемами:

- a) Ядро + Узгоджене означення*
- b) Ядро + Неузгоджене означення*
- c) Ядро + Узгоджене означення + Узгоджене означення*
- d) Ядро + Узгоджене означення + Неузгоджене означення*

e) Ядро + Неузгоджене означення + Узгоджене означення

f) Ядро + Прикладка

g) Ядро + Неузгоджене означення + Узгоджене означення

h) Ядро + Неузгоджене означення + Узгоджене означення

Варіант 1

1) *ventriculus sinister*

2) *manubrium sterni*

3) *musculus flexor*

4) *ligamentum tuberculi costae*

5) *tunica mucosa nasi*

6) *fossa cranii media*

7) *stratum nervi optici*

8) *musculus latissimus dorsi*

9) *arteria coronaria dextra*

10) *tuber spinae scapulae*

Варіант 2

1) *dorsum nasi*

2) *tuberculum caroticum*

3) *musculus extensor*

4) *spina scapulae dextrae*

5) *organa oculi accessoria*

6) *crista colli costae*

7) *sinus venarum cavarum*

8) *vena profunda linguae*

9) *lamina propria mucosa*

musculus longus colli

II. Перекладіть латинською мовою:

Варіант 1

1) ліве око

2) порожнина черепа

3) вирізка нижньої щелепи

4) шлункові залози

5) сліпа кишка

6) зв'язка горбка ребра

7) серединний піднебінний шов

8) права вінцева артерія

9) поперечний м'яз шиї

10) слизова оболонка язика

Варіант 2

1) кут грудини

2) права лопатка

3) куприкові хребці

4) дванадцятипала кишка

5) справжні ребра

6) гребінь шиї ребра

7) глибока поперечна зв'язка

8) середня ямка черепа

9) розрив перегородки носа

10) перелом великої гомілки

III. У поданих іменниках виділіть суфікси та визначте за їх допомогою характер захворювання:

- a) захворювання запального характеру;
- b) захворювання незапального характеру;
- c) пухлини.

Варіант 1

Варіант 2

1) <i>laryngitis</i>	4) <i>fibroma</i>	1) <i>neurosis</i>	4) <i>pleuritis</i>
2) <i>sarcoma</i>	5) <i>tracheitis</i>	2) <i>bronchitis</i>	5) <i>haematoma</i>
3) <i>dermatosis</i>	6) <i>stomatomycosis</i>	3) <i>adenoma</i>	6) <i>sclerosis</i>

Такого типу завдання можуть використовуватися як для індивідуальної самостійної роботи, так і в роботі під керівництвом викладача.

Посібник містить також екскурс у розвиток медицини та ветеринарної практики античної доби; сентенції медичного та природничого спрямування подано із відповідним коментарем. До навчального посібника додано курс латинської мови у схемах та таблицях, а також латинсько-український та українсько-латинський словники.

Оскільки важливим моментом у процесі навчання термінологічної латини є система контролю рівня знань студентів, у аналізованому виданні представлено також варіанти тестових робіт, виконання яких ґрунтується на операції вибору правильної детермінованої відповіді із серії запропонованих. Такі завдання спрямовані на формування у студентів системи алгоритмічних рішень, закріплення рецептивних умінь та навичок, необхідних для оволодіння читанням, написанням та конструюванням термінів.

Інше навчальне видання «Латинська мова та основи біологічної систематики» також зумовлене необхідністю удосконалення професійно орієнтованої бази даних латиномовної термінології. Автори посібника дотримувалися чіткої термінологічної концепції: теоретичні положення з орфоєпії, морфології, словотворення латинської мови необхідно вивчати у тісному взаємозв'язку з лексичним матеріалом та його термінологічними функціями. Тому зміст та структуризація навчального матеріалу підпорядковані провідній меті посібника – ознайомити студентів із основами латинської мови, допомогти набути практичних умінь та навичок використання фахової термінології у навчальній, науковій та виробничій діяльності. Подаємо приклади вправ на формування

латиномовної компетенції студентів [1]:

I. Перекладіть українською мовою, визначте, яку інформацію про вид містить та чи та назва:

Варіант 1	Варіант 2
<i>Lupinus albus</i>	<i>Trifolium pratense</i>
<i>Plantago maior</i>	<i>Chelidonium maius</i>
<i>Hordeum murinum</i>	<i>Medicago minima</i>
<i>Cirsium arvense</i>	<i>Setaria viridis</i>
<i>Equisetum hiemale</i>	<i>Allium microbulbum</i>
<i>Petroselinum crispum</i>	<i>Triticum compactum</i>
<i>Vitis vinifera</i>	<i>Solanum tuberosum</i>
<i>Oryza sativa</i>	<i>Chamomilla suaveolens</i>
<i>Asparagus brachyphyllus</i>	<i>Vicia angustifolia</i>

II. Перекладіть латинською мовою, визначте, яку інформацію про вид містить та чи та назва:

Варіант 1	Варіант 2
<i>Еспарцет скельний</i>	<i>Льон жовтий</i>
<i>Селера пахуча</i>	<i>Мітлиця тонка</i>
<i>Деревій дрібноквітковий</i>	<i>Молочай степовий</i>
<i>Кульбаба лікарська</i>	<i>Яблуня карликова</i>
<i>Перець однорічний</i>	<i>Виноград лісовий</i>
<i>Горох високий</i>	<i>М'ята перцева</i>
<i>Осот городній</i>	<i>Костриця червона</i>
<i>Кукурудза цукрова</i>	<i>Кріп пахучий</i>
<i>Мак снотворний</i>	<i>Лобода бурякова</i>

III. Перекладіть речення українською мовою:

1) *Secale, triticum, hordeum, panicum, avena et oryza plantae gramineae sunt.*

2) *Leptinotarsa decemlineata infestum est.*

3) *Studiosi cursus primi facultatis protectionis plantarum sumus.*

4) *Lingua Latina in biologia necessaria est.*

5) *Boletus, suillus, agaricus, russula et morchella fungi cibarii sunt, amanita fungus venenatus est.*

6) *Umbella, racemus, calathidium, panicula, spica et cincinnus inflorescentiae sunt.*

7) *Ucrainici sumus.*

8) *Pulsatilla latifolia est planta silvatica, Trifolium repens est planta*

pratensis.

9) *Pinus et abies arbores coniferae sunt, acer arbor frondosa est.*

IV. У поданих іменниках виділіть суфікси та визначте їх значення, перекладіть українською мовою:

Варіант 1

Варіант 2

<i>herbula</i>	<i>flosculus</i>	<i>cucumerarium</i>	<i>ramulus</i>
<i>agronomia</i>	<i>agricultura</i>	<i>spicula</i>	<i>inflorescentia</i>
<i>herbarium</i>	<i>seminarium</i>	<i>divisio</i>	<i>lenticella</i>
<i>arbuscula</i>	<i>foliolum</i>	<i>bestiola</i>	<i>rudimentum</i>
<i>salicetum</i>	<i>quercetum</i>	<i>pinetum</i>	<i>granulum</i>
<i>nomenclatura</i>	<i>vegetatio</i>	<i>fruticulus</i>	<i>fruticetum</i>

V. Від поданих основ утворіть прикметники, допишіть пропущені суфікси:

Варіант 1

Варіант 2

<i>vulg...</i> – звичайний	<i>arv...</i> – польовий
<i>tuber...</i> – бульбистий	<i>spin...</i> – колючий
<i>occident...</i> – західний	<i>macul...</i> – плямистий
<i>sat...</i> – посівний	<i>argent...</i> – сріблястий
<i>odor...</i> – запахний	<i>oler...</i> – городній
<i>prat...</i> – лучний	<i>spic...</i> – колосистий
<i>gramin...</i> – злаковий	<i>domest...</i> – домашній

VI. Перекладіть латинські назви рослинних угруповань:

Festucetum (valesiacaе) medicagosum (falcatae)

Festucetum (valesiacaе) bromopsidosum (inermis)

Agrostidetum (tenuis) equisetosum (arvense)

Agrostidetum (tenuis) thymosum (serpilli)

Qerceto (pubescentis)-Pineta (pallasianaе)

VII. Замініть українські терміноелементи латинськими, утворіть складні терміни та поясніть їх значення:

<i>Варіант 1</i>					
велико- багато- одно- біло- коротко-	}	- <i>florus, a, um</i>	дрібно-	}	- <i>anthus, a, um</i> - <i>carpus, a, um</i> - <i>phyllus, a, um</i> - <i>spermus, a, um</i> - <i>granulatus, a, um</i>
<i>Варіант 2</i>					
вузько- дрібно- мало- широко- довго-	}	- <i>folius, a, um</i>	багато-	}	- <i>phyllus, a, um</i> - <i>cladus, a, um</i> - <i>anthus, a, um</i> - <i>gynus, a, um</i> - <i>spicatus, a, um</i>

VIII. Від поданих основ утворіть назви зазначених таксонів, допишіть пропущені кінцеві елементи:

- Pino...* (*Gymno...*) – відділ Голонасінні
Magnoli... (*Dicotyle...*) – клас Дводольні
Phycos... – клас Фікоміцети
Cucurbit... – порядок Гарбузоцвіті
Peronospor... – порядок Пероноспоріві
Ro... – підродина Мітлицевидні
Umbelli... – родина Зонтичні

IX. Знайдіть в етимологічному довіднику, наведеному в додатках у кінці посібника, слова, утворені за допомогою числівникових терміноелементів, та з'ясуйте їх походження.

X. Перекладіть латинською мовою, виділіть словотворчі елементи:

<i>Варіант 1</i>	<i>Варіант 2</i>
<i>Льон тонколистий</i>	<i>Люпин вузьколистий</i>
<i>Обліпиха крушиновидна</i>	<i>Деревій дрібноквітковий</i>
<i>Чина круглолиста</i>	<i>Горобина чорноплідна</i>
<i>Мак білоквітковий</i>	<i>Астрагал солодколистий</i>
<i>Бадан товстолистий</i>	<i>Китник зайцехвостий</i>
<i>Вишня червоноплідна</i>	<i>Купина великоквітка</i>
<i>Комонник жовто-білий</i>	<i>Валеріана пагононосна</i>

<i>Хрінниця рясноцвіта</i>	<i>Ковила пухнастолиста</i>
<i>Гладіолус великоквітковий</i>	<i>Жасмин голоцвітний</i>
<i>Очанка коротковолоса</i>	<i>Хрін сухоребриковий</i>
<i>Пирій ковилolistий</i>	<i>Пальчатка гребінчаста</i>
<i>Рапс олійний</i>	<i>Королиця звичайна</i>
<i>Проломник нитковидний</i>	<i>Яблуна рання</i>
<i>Жеруха бульбоносна</i>	<i>Бджола медоносна</i>

Оволодіння основами латинської мови дасть студентам змогу правильно читати, писати і перекладати латинські терміни з ботаніки, фітопатології та зоології, допоможе свідомо сприймати й опанувати біологічну номенклатуру. Навчання термінологічної латини означає також створення передумов для усвідомленого засвоєння терміоеlementів греко-латинського походження, що увійшли у відповідну субмову біології. У розділі «Морфологія» викладено граматичний матеріал, необхідний для оволодіння конструюванням, аналізом та формоутворенням біологічних термінів. Оскільки базис біологічної термінології та номенклатури становлять іменники і прикметники, найбільшу увагу приділено вивченню саме цих частин мови. Ядро лексики, відібраної для засвоєння, становлять ботанічні терміни. Викладач може комбінувати, доповнювати та розширювати лексичні мінімуми відповідно до специфіки терміносистем, що вивчаються на різних факультетах.

Посібник має чітку термінологічну спрямованість. Викладання елементів латинської граматики та словотворення послідовно зорієнтоване на вивчення студентами основ біологічної номенклатури та систематики. Звернуто увагу на структуру біномінальних, уніномінальних, тріномінальних та складених назв рослин і тварин, правила позначення назв гібридів та культурних рослин, інформативний зміст латинських біологічних номенклатурних найменувань.

Актуальність появи посібника «Латинська мова: Довідник для студентів спеціальності «Водні біоресурси та аквакультура» зумовлена абсолютною відсутністю в Україні навчальних видань з латини для зазначеного фаху. Його основний курс, у якому використано сучасну систематичну концепцію груп риб, додатки, латинсько-український та українсько-латинський словники не обмежують можливості викладача

регулювати обсяг матеріалу основного курсу відповідно до навчального плану [2].

Основний курс складається з 15 занять, кожне з яких містить теоретичну частину – граматичні і термінологічні теми, питання для самоперевірки та комплекс вправ на закріплення та систематизацію вивченого матеріалу. Починаючи з третього заняття, теоретична частина супроводжується лексичним мінімумом. Ядро лексики, відібраної для засвоєння, становлять терміни аквакультури. Викладачі можуть комбінувати, доповнювати та розширювати лексичні мінімуми відповідно до специфіки терміносистем, що вивчаються на різних факультетах.

Посібник призначений для студентів факультетів, на яких вивчаються аквакультура України та світу. Також він буде корисним і для осіб, що прагнуть вивчати термінологічну латину самостійно, а також для всіх зацікавлених фахівців-іхтіологів, зоологів, акваріумістів, фізіологів риб, спеціалістів у галузі охорони тварин і водних ресурсів. Наведемо деякі приклади завдань з навчального посібника:

I. «Розшифруйте» інформативні назви водних рослин за характером ознак, які вони відображають:

Bacopa australis, Aponogeton madagascariensis, Cryptocoryne cordata, Echinodorus parviflorus, Hygrophila difformis, Rivulus xiphidius.

II. Визначте способи вираження індіферентних видових епітетів:

Bolbitis heudelotii, Anomalochromis thomasi, Pseudotropheus lombardoi, Apistogramma borellii, Crenicichla regan, Julidochromis regan, Tropheus moorii.

III. Зробіть граматичний аналіз термінів, укажіть спосіб вираження видового та внутрішньовидового епітетів:

Carassius carassius, Cyprinus carpio carpio, Leuciscus cephalus, Perca flavescens, Perca fluviatilis, Acipenser stellatus, Blicca bioerca.

IV. Розташуйте латинські назви таксонів за рангом у правильній послідовності:

<i>Рослини</i>		<i>Тварини</i>	
	<i>царство</i>		<i>genus</i>
<i>відділ</i>		<i>тип</i>	<i>ordo</i>
	<i>клас</i>		<i>classis</i>
<i>порядок</i>		<i>ряд</i>	<i>species</i>
	<i>родина</i>		<i>tribus</i>
<i>коліно</i>		<i>триба</i>	<i>divisio/ phylum</i>
	<i>рід</i>		<i>familia</i>
	<i>вид</i>		<i>regnum</i>

V. Вкажіть, за допомогою яких уніфікованих кінцевих елементів утворюються латинські назви поданих таксонів:

<i>1) назви відділів рослин</i>	<i>a) -phyta, -spermae</i>
<i>назви підвідділів рослин</i>	<i>b) -mycotina</i>
<i>назви відділів грибів</i>	<i>c) -phytina</i>
<i>назви підвідділів грибів</i>	<i>d) -mycota</i>
<i>2) назви класів рослин</i>	<i>a) -idae</i>
<i>назви підкласів рослин</i>	<i>b) -mycetidae</i>
<i>назви класів грибів</i>	<i>c) -opsida, -dones</i>
<i>назви підкласів грибів</i>	<i>d) -mycetes</i>

IV. Попрацюйте зі словником. Знайдіть приклади термінів, у яких на межі префікса та кореня відбулася асиміляція.

Реальним утіленням сучасних інформаційних технологій у навчальному процесі є система розвиваючих засобів навчання, побудована на базі електронних навчальних посібників. У Національному університеті біоресурсів і природокористування України створено електронний латинсько-український словник ветеринарно-медичних термінів (середовище розробки: MS Visual C++ 6.0 на основі технології MFC; засіб взаємозв'язків з базами даних Access за допомогою технології ODBS). Даний словник є одним із перших в Україні електронних видань, призначених для перекладу ветеринарно-медичних термінів, терміноелементів, спеціальних медичних виразів, афоризмів та прислів'їв з латинської мови на українську і навпаки. Електронний словник дозволяє швидко знайти латинський чи український термін (терміноелемент, медичний вираз, крилатий вислів) та отримати його

переклад. Доступ до кожного з розділів словника забезпечується інтерфейсом програми (мова інтерфейсу – українська) [3].

Обсяг словника – понад 3000 тис. лексичних, словотворчих та фразеологічних одиниць. Словник має три розділи: власне «Словник», «Терміноелементи» та «Вислови».

Отже, науковцями-лінгвістами були ретельно розроблені методи практичного вивчення латиномовної термінології для неспеціальних факультетів, окреслені перспективи подальшої роботи з актуальних напрямків термінологічної науки. Напрацьований матеріал свідчить про важливість проведення науково-методичної роботи у динамічному розвитку: переконлива якість фактично-ілюстративного матеріалу у сучасному ракурсі поєднується з теоретичною інтерпретацією численних мовних фактів.

Література

1. Балалаєва О. Ю. Латинська мова та основи біологічної систематики : [навч. посібник для студ. вищ. навч. закл.] / О. Ю. Балалаєва, І. І. Вакулик. – К. : ВПЦ «НУБіП», 2012. – 324 с.
2. Балалаєва О. Ю. Латинська мова : [довідник для студентів спеціальності «Водні біоресурси та аквакультура»] / О. Ю. Балалаєва, І. І. Вакулик. – К. : Фітосоціоцентр, 2012. – 226 с.
3. Балалаєва О. Ю. Из досвіду розробки електронного латинсько-українського словника ветеринарно-медичних термінів / О. Ю. Балалаєва // Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми науки – 2011» (27.06.11 – 05.07.2011, м. Прага). – Т. 13. – С. 32–35.
4. Вакулик І. І. Елементарний курс латинської мови та основи ветеринарно-медичної термінології : [навч. посібник для студ. вищ. навч. закл.] / І. І. Вакулик, О. Ю. Балалаєва. – К. : ВПЦ «НУБіП», 2012. – 724 с.

Стаття надійшла до редакції 21.09.2012 р.